

УДК 130.2

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2022.44.9>

ФІЛОСОФСЬКІ ПІДХОДИ ДО КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ СПОРТУ: ІНТЕРНАЛІСТИЧНІ ТЕОРІЇ

Ростислав Поліщук

*Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського,
кафедра олімпійської освіти,
вул. Тадеуша Костюшка, 11, 79000, Львів, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-2900-2427>*

У статті підкреслено, що спортивна культура є достатньо складною для дослідження темою, адже у різні часи має різне значення для суспільства. Очевидно, що особливе значення має спорт і для сучасних процесів у суспільстві. Можна стверджувати, що спорт сьогодні це не тільки окремі культурна/і практика/и, а й одна з повноцінних сфер буття людини, пронизана відповідним методологічним інструментарієм та системою цінностей.

Сучасні знання про спорт – це закономірний результат багатолітньої пізнавальної діяльності людини. Якщо не вдаватися до формальностей у його визначенні, то можна зазначити, що спортом займалися з доісторичних часів. Проте, парадоксом є те, що він є відносно новим предметом систематичних філософських досліджень. Дійсно, філософія спорту як академічна галузь бере свій початок лише з 1970-х років разом з утворенням різних міжнародних організацій та журналів, в яких публікували відповідні дослідження. Проте за цей короткий час він перетворився на досить цікавий феномен для філософських досліджень, які повинні поглибити наше розуміння спорту та інформувати спортивну практику.

Філософія спорту пов'язана з концептуальним аналізом і дослідженням ключових ідей і питань спорту та пов'язаних з ним практик. На загальному рівні він пов'язаний з формулюванням природи та цілей спорту. Філософія спорту не тільки збирає ідеї з різних галузей філософії, оскільки вони відкривають наше розуміння спортивних практик та інститутів, але також створює суттєві та комплексні погляди на сам спорт. Філософія спорту ніколи не є фіксованою: її методи вимагають внутрішньої самокритичної концепції інтелектуальної діяльності. Тобто, вона постійно кидає виклик своїм власним упередженням і головним принципам як щодо природи так і цілей філософії та спорту.

У своїх дослідженнях філософи створили нові ідеї щодо спірної природи самої спортивної культури. Одним з найактуальніших моментів у філософії спорту є питання визначення спорту. Підходи до спорту різняться залежно від парадигми та позиції конкретного автора. У цій статті здійснено спробу охарактеризувати основні інтерналістичні підходи до його осмислення.

Ключові слова: спорт, гра, філософія спорту, концептуалізація спорту.

«Спорт виховує тоді,
коли він є улюбленим заняттям кожного».
В.О. Сухомлинський

Постановка проблеми. Ми знаємо, що в суспільстві досить часто побутує вислів «спорт – це життя», який, на нашу думку, вже свідчить про те, що людина дивиться на це явище як на певну «практичну філософію». Сучасний спорт розглядають як унікальний соціальний інститут, який виконує численні специфічні функції й поширює свій вплив попри всі життєві метаморфози. Спорт тією чи іншою мірою бере участь практично у всіх соціальних процесах сучасного людства, є активним учасником процесу глобалізації.

Філософія тривалий час оминала спорт стороною, оскільки природним ходом речей набула теоретичного ухилу і була пов'язана швидше зі сферою науковою. Не кажучи вже про те, що філософи, які не вважають його важливим предметом своїх досліджень, керуються тими стереотипами, які властиві людям інтелектуальної праці стосовно фізичних занять. Це питання ми описували неодноразово у свої попередніх статтях [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми свідчить про те, що в Україні дана проблематика не є розробленою, а деякі наукові доробки спрямовані на однобічне бачення спорту. Філософські рефлексії щодо спорту мають досить недавнє походження. В Україні дослідження спорту серед філософського напрямку на даному етапі тільки розвивається. Лише низка науковців, зокрема І. Ібрагімов, В. Білогур, А. Коваленко, В. Джунь, Компанієць Ю.А., Завальнюк О.В. та ін, запропонували певні концепції розвитку філософії спорту як окремої галузі наукових досліджень. Розвідки цих науковців вказують на те, що теоретиками й практиками усвідомлюється необхідність критичного філософського аналізу попередніх фундаментальних досліджень у галузі спорту.

Метою статті є спроба означення основних концептуальних підходів до визначення сутності спорту.

Основний матеріал. Трохи більше ніж за століття спорт та спортивні практики, які його супроводжують, стали звичайним жанром, глобальною ідіомою та одним із найефективніших і швидких механізмів поширення соціальної діяльності, які коли-небудь знало людство.

Відома дослідниця філософських підвалин спорту Емілі Райал у свої книзі «Філософські проблеми спортивної науки» зазначила, що «роль і цінність науки в спорті зростає. Наукові та технологічні інновації розроблені, щоб підвищити продуктивність, забезпечити більшу точність вимірювань і суддівства, зменшити ризики заподіяння шкоди, підвищити кількість глядачів і збільшити доходи. Однак такі інновації неминуче стикаються з ґносеологічними та метафізичними проблемами, пов'язаними з природою спорту та фізичного змагання» [13, р. 1]. Тому, важливими є філософські пошуки та спроби осмислення спорту, його концептуалізації.

Спорт – це соціокультурна практика, специфічно людська діяльність, яка виражає світоглядні традиції в таких модусах буття, як простір, час, рух, становлення; окремих вид практичної діяльності людини та узагальнена модель тенденцій функціонування тіло-виховної культуротворчої діяльності [3]. Спорт є людською практикою, яка в більшій чи меншій мірі залучає тіло (організм) і пов'язана з подібними заняттями, такими як ігри, гра (англомовна відмінність *game і play*) та відпочинок. Те, як це визначається та окреслюється від інших видів людської діяльності, які не є спортом, є складним завданням філософських рефлексій та теорій.

В сучасній філософії, філософії XX століття, розрізняють східну та західну, яку, в свою чергу, поділяють на аналітичну та континентальну. Звичайно, що такий поділ досить умовний. «Якщо аналітична філософія має яскраво виражений сциєнтистський характер, то континентальна філософія в загальному змісті є антисциєнтистською. Наявна чітко виражена диференціація в домінантних мові, категоріальному апараті ("словнику") й методологічних настановах філософування: якщо, наприклад, аналітична філософія віддає перевагу "пояснювальній" методології, то континентальні філософи переважним уподобанням власного стилю філософування вважають "розуміння" герменевтичного типу» [1, С. 240].

Аналітична філософія – у вузькому сенсі панівний напрям в англо-американській філософії 20 століття, насамперед у післявоєнний період. У широкому сенсі це певний стиль філософського мислення, що припускає строгість і точність використовуваної

термінології поряд з обережним ставленням до широких філософських узагальнень і спекулятивних міркувань. Континентальна філософія – термін, що використовується для визначення однієї з двох головних «традицій» сучасної європейської філософії. Така назва використовується, щоб відрізнити цю традицію від англо-американської чи аналітичної філософії, тому що, в той час, коли відмінність було вперше відзначено (у середині двадцятого сторіччя), континентальна філософія була домінуючим стилем філософії в континентальній Європі, у той час як аналітична філософія була переважаючим стилем в англomовному світі. Проте, варто наголосити, що є певні особливості їхньої взаємодії, досить змістовні дискусії між представниками та філософські концепції, в яких поєднано традиції аналітичного і неаналітичного (континентального) філософування.

Згідно Емілі Райал розглядаючи визначення спорту, ці дві перспективи також можна класифікувати як *Аналітично-Дефініційно-Формальний* підхід та *Контекстуально-Оспорюваний-Контингентний (умовний)* підхід [14].

Цю різницю в підходах можна помітити, коли мова йде про розуміння таких понять, як «спорт» та «гра». Філософи-аналітики бажають підлаштувати ці терміни до необхідних та достатніх умов, тоді як ті, хто має континентальний вектор, стверджують, що неможливо визначити спорт таким чином, а розуміння спорту залежить від ситуації, людини та контексту.

Взагалі, можна виокремити кілька варіантів чи підходів до осмислення спорту. Формальний і контекстуальний підходи: прихильники *формального* підходу вважають, що виявити цілі, сутнісні характеристики, культурну значимість спорту можна через розгляд його формальних правил та норм. Тобто вся сукупність практик в спорті визначається формальними правилами конкретного його виду. *Контекстуальний* підхід враховує не тільки ці формальні правила, але і культурний, соціальний, науковий контексти, в яких спорт існує. На думку контекстуалістів, потрібно брати до уваги соціальні конвенції, наприклад етос *fair play*, які визначають сутність спорту та його основні змістовні моменти. Варто зазначити, що автор є прихильником контекстуального підходу.

Філософські теорії спорту приймають описові чи нормативні форми. Загалом кажучи, описові теорії намагаються надати точний виклад основних понять спорту, а нормативні теорії намагаються дати уявлення про те, яким має бути спорт. Нормативні теорії спорту в основному класифікуються як «зовнішні» або «внутрішні». *Екстерналістичні теорії* спорту розуміють спорт як відображення великих соціальних явищ. Філософи-екстерналісти приймають природу спорту через прилеглість до принципів інших практик. В. Дж. Морган [8, С. 205–212] виділяє три типи зовнішніх теорій: «теорія комодифікації», «нова теорія лівих» та «теорія гегемонії» (можна згадати А. Грамші). Коли спорт комодифікований, його розглядають виключно відповідно до економічного прибутку, як товар із цінністю використання та обміну. Основними прихильниками теорії «нових лівих» розуміли спорт матеріально, акцентуючи увагу на ролі, яку відіграє спорт у генезисі та відтворенні соціальної історії, переважно досліджуючи зв'язок між працею, економічною інфраструктурою та спортом. [19].

«Зовнішні» погляди на спорт, як правило, розглядаються як дефляційні, оскільки вони заперечують або не помічають, що спорт має незалежне значення. Вони розуміють цінність спорту виключно в інструментальному плані [14].

Інтерналістичні теорії спорту не аналізують спорт на основі інших соціальних практик чи історичних процесів. Вони спрямовані на визначення відмінних цінностей і цілей спорту, які відрізняють його від інших соціальних практик. Прихильники інтерналізму визнають вплив на спорт інших практик та на суспільство загалом, проте вони

стверджують, що спорт – це практика з власною відмітною цінністю та внутрішньою логікою. Таким чином, головна мета інтерналізму – розкрити внутрішні нормативні принципи спорту.

Інтерналістичні теорії, як правило, класифікуються на три категорії: формалізм, конвенціоналізм та «широкий» інтерналізм (інтерпретивізм).

1. **Формалізм** сприймає спорт як сформований виключно за письмовими правилами: спорт – це лише сукупність письмових правил, які ним регулюються.

Формалізм – це теорія спорту (або, точніше, коло тісно пов'язаних позицій), яка отожднює спорт із практикою чи діяльністю, що регулюються конститутивними правилами, які, дотримуючись пропозицій Бернарда Сьютса [17, pp. 54–55; 16, 18], створюють перешкоди для досягнення примарної мети гри (*lusory attitude*) [6].

Найбільш помітним прихильником цього підходу є відомий дослідник Скот Кретчмар [7]. Хоча, саме він вказує, що «формалізм – це положення, яке приписують Сьютсу».

Звертаючись до формалізму в більш загальному плані, прихильники цієї точки зору вважають, що правила є основним наріжним каменем концептуального аналізу спорту. Вони визначають правильність та неправильність поведінки у спорті виключно з точки зору дотримання правил. Формалісти висловлюються проти стратегічних забруднень та допінгу, оскільки обидві практики передбачають порушення правил.

2. **Конвенціоналізм.** Конвенціоналізм намагається вирішити обмеження формалізму, визнаючи нормативне значення неписаних правил гри. Для конвенціоналістів правила не вичерпують джерел нормативних причин у спорті. Вони стверджують, що правила (конституційні чи регулюючі) не можуть визначити власне застосування і вони не дають керівництва для всіх можливих випадків у грі (наприклад, ситуацій, які не передбачали розробники правил). Крім того, суворо орієнтований на правила підхід не враховує існування неписаних норм, що доповнюють правила. Такі норми існують незалежно від правил, а іноді й суперечать формальним правилам.

Конвенціоналісти стверджують, що адекватне осмислення спорту повинно відповідати колективно узгодженим нормам, званим «конвенціями». Ф. Д'Агостіно стверджує, що конвенції, які діють в рамках гри, становлять «етос» гри. Етос гри – це «сукупність неофіційних, неявних конвенцій, які визначають, як правила гри слід застосовувати в конкретних обставинах» [5, Р. 15]. Таким чином, з цієї точки зору спорт включає як формальні правила так і конвенції.

Критики визнають, що конвенціоналізм є плідною описовою теорією спорту, але зазначають, що його нормативні наслідки є проблематичними [4]. Оскільки формалізму не вистачає ресурсів, щоб відрізнити добро від поганих правил, заперечувалося, що конвенціоналізму теж не вистачає «критичного краю», оскільки він не забезпечує ресурсів, необхідних для відмежування добра від поганих конвенцій. Наприклад, Морган стверджує, що, беручи участь у грі, гравці можуть стикатися з ситуаціями, які вимагають колективного прийняття рішень, пов'язаного із застосуванням певного правила або події, що порушує потік гри. Щоб вирішити ці проблеми, учасники гармонізують свої дії, погодившись дотримуватися тих самих неписаних правил («дух гри» Поліщук Р.) [11].

3. **Інтерпретивізм.** Представники цієї теорії вважають, що спорт складається за правилами, конвенціями, а також основними внутрішніми принципами. За словами Роберта Саймона, «широкий інтерналізм описує, що, крім правил різних видів спорту, існують основні принципи, які можуть бути вбудовані в загальні теорії чи рахунки спорту як практики» [15, р. 7]. Внутрішні принципи є ключовими для представників цієї теорії, оскільки вони створюють основу для тлумачення або розуміння спортивних практик.

Інтерпретуалістична теорія тлумачить спорт відповідно до його внутрішніх принципів, без яких ця практика не мала б сенсу. Мабуть не дивно, що багато представників цієї позиції вважають «спорт типовою правовою системою з власною юриспруденцією» [12, р. 103–120]. На думку Р. Саймона, спорт можна тлумачити апелюючи до внутрішніх принципів, окремо від правил і конвенцій, що визначають логіку практики. Вчений вважає, що справедливість та конкурентоспроможність – приклади таких принципів. Без них спортивна практика не мала б сенсу.

Спираючись на різні розуміння внутрішніх принципів, які лежать в основі спорту, сформульовані три підходи:

Контрактуалістичний підхід стверджує, що спорт стає можливим шляхом неявного соціального договору між учасниками.

Підхід «поваги до цілісності гри» орієнтований на виявлення інтересу до гри, тобто інтереси самої гри окремо від інтересів гравців. Гра розглядається як сутнісно цінна особа, яка вимагає поваги.

Основою думки взаємного є розуміння спортивної конкуренції як «*взаємно прийняттого прагнення до досконалості через виклик*». Найбільш детальний виклад цього підходу надали Роберт Саймон та Сезар Торрес. Вони стверджують, що взаємність – це філософська теорія, яка найкраще сприймає і пояснює сутність спорту.

Інтерпретацізм та його підходи тісно пов'язують спорт із прагненням до досконалості, оскільки вони, як правило, бачать основну мету спортивного змагання – прояв спортивної майстерності. Зв'язок між конкуренцією та досконалістю дозволяє філософам, які відстоюють дану позицію, розвивати критично-педагогічний погляд на змагальний характер спорту. На їх погляд, внутрішні принципи спорту не обертаються навколо прагнення до перемоги, а націлені на «плекання» досконалості. Тобто, це таке осмислення спорту, яке його метою вбачає сприяння для «процвітання» людини

Висновки. Концептуалізація спорту є важливим елементом сучасної теорії й філософії спорту, як нової практичної дисципліни. У цій статті окреслено основні тези «внутрішніх» теорій. Звичайно, що вони не є досконалими і кожна з них має свої аргументи та контраргументи. Проте, ці теорії надають можливість поглянути на спорт як на унікальний культурний феномен, з його внутрішньою цінністю, а не тільки вказують на його інструментальний характер. В наступних статтях спробуємо більш ґрунтовно проаналізувати кожную з цих теорій.

Список використаної літератури

1. Бугров В. А. Аналітична vs континентальна філософія: уявні та дійсні суперечності й взаємозв'язки // Вісник Київського університету. Серія: Філософія. Політологія. Вип. 41. Київ, 2002. С. 240 – 243.
2. Поліщук Р. М. Сакральні мотиви спорту: на прикладі теорії Е. Дюркгейма // Актуальні проблеми філософії та соціології : Науково-практичний журнал. Одеса, 2021. Вип. 32. С. 87–90.
3. Поліщук Р. Національний спорт як навчальний курс та його світоглядно-філософське значення. Молодий вчений, 4 (80), 2020. С. 528–532.
4. Ciomaga, B. Conventionalism revisited. Sport, Ethics and Philosophy 6(4). 2012 p. 410–422.
5. Eng, D. What is the Lusory Attitude? Режим доступу: <https://www.universityxp.com/blog/2020/7/30/what-is-the-lusory-attitude>.
6. Kretchmar, R. S. A Functionalist Analysis of Game Acts: Revisiting Searle. Journal of the Philosophy of Sport, XXVII, 2001. P.160–172.

7. Loland, S. Normative Theories of Sport: A Critical Review. *Journal of the Philosophy of Sport*, XXXI, 2004. P. 111–121.
8. Morgan William J. n. The Philosophy of Sport: A Historical and Conceptual Overview and a Conjecture Regarding Its Future / William J. Morgan // Hand book of Sports Studies. London : Sage, 2003. P. 205–212.
9. Morgan, William J. Leftist Theories of Sport: A Critique and Reconstruction. Urbana: University of Illinois Press, 1994. 288 p.
10. Morgan, William J. Broad Internalism, Deep Conventions, Moral Entrepreneurs, *Journal of the Philosophy of Sport*, 2012. 39: p. 65–100.
11. Russell, J. S. Coaching and Undeserved Competitive Success, in Robert L. Simon, The Ethics of Coaching Sports: Moral, Social and Legal Issues. Boulder: Westview Press, 2013. P. 103–120.
12. Ryall E. Philosophical Issues in Sport Science. 2020. 140 p.
13. Ryall E. Philosophy of Sport: Key Questions. London: Bloomsbury, 2016. 272 p.
14. Simon, R. L. Internalism and Internal Values in Sport. *Journal of the Philosophy of Sport*, 2000. 27(1): 1–16.
15. Suits B. The elements of sport. The Philosophy of Sport: a Collection of Original Essays (ed. R. Ousterhout), Springfield, IL, Charles C. Thomas, 1973. P. 48–64.
16. Suits, Bernard. *The Grasshopper: Games, Life and Utopia*, Broadview Press, 2005. 179 p.
17. Suits, Bernard. “What Is a Game?” *Philosophy of Science*, vol. 34, no. 2, 1967. P. 148–156.
18. Walsh, A., and Giulianotti, R. Ethics, Money and Sport: This Sporting Mammon, London: Routledge. 2007.

PHILOSOPHICAL APPROACHES TO THE CONCEPTUALIZATION OF SPORT: INTERNALIST THEORIES

Rostislav Polishchuk

Ivan Bobersky Lviv State University of Physical Culture,

Department of Olympic Education

Tadeusha Kostyushka Str., 11, 79000, Lviv, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-2900-2427>

The article emphasizes that sports culture is a rather difficult topic for research, because it has different meanings for society at different times. It is obvious that sport is of special importance for modern processes in society. It can be argued that sport today is not only a separate cultural practice, but also one of the full-fledged spheres of human existence, imbued with the appropriate methodological tools and system of values.

Modern knowledge about sports is a natural result of many years of human cognitive activity. If we do not resort to formalities in its definition, it can be noted that sports have been practiced since prehistoric times. However, the paradox is that it is a relatively new subject of systematic philosophical research. Indeed, the philosophy of sport as an academic field dates back only to the 1970s, along with the formation of various international organizations and journals in which relevant research was published. However, in this short time it has turned into a rather interesting phenomenon for philosophical research that should deepen our understanding of sport and inform sports practice.

The philosophy of sport is related to the conceptual analysis and research of key ideas and issues of sport and related practices. At a general level, it is related to the formulation of the nature and goals of sport. The philosophy of sport not only draws together ideas from various fields of philosophy as they inform our understanding of sporting practices and institutions, but also creates substantive and comprehensive views

of sport itself. The philosophy of sport is never fixed: its methods require an internal self-critical conception of intellectual activity. That is, it constantly challenges its own prejudices and main principles regarding both the nature and goals of philosophy and sports.

In their research, philosophers have created new ideas about the controversial nature of sports culture itself. One of the most relevant points in the philosophy of sport is the question of defining sport. Approaches to sports vary depending on the paradigm and position of a particular author. This article attempts to characterize the main internalist approaches to its understanding.

Key words: sport, game, philosophy of sport, conceptualization of sport.